

YANGI DAVR G'ARB FALSAFASIDA EKZISTENSIALIZM FALSAFASINING MOHIYATI VA AHAMIYATI

Xosilmurodov Islom Xamitolim o'g'li

O'zMU Jizzax filiali o'qituvchisi

Xolova Moxina Xayot qizi

O'zMU Jizzax filiali talabasi

islomxosilmurodov@jbnuu.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada G'arb falsafasidagi “Ekzistensializm” falsafasining mohiyati va ahamiyati haqida so'z boradi. Ekzistensializm falsafiy yo'nalishining bugungi kundagi o'rni va unga bo'lgan munosabat to'g'risida masalalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Ekzistensializm, gumanizm, ratsionalizm, mavjudlik falsafasi, shaxs, jamiyat, tanlov erkinligi, ruh.

20-asrning asosli rivojlanishida mavjudlik falsafasi alohida o'rin tutadi. Bu zamonaviy insonning rivojlanayotgan qarashlaridan farq qiladigan yangi narsa yaratishga urinish sifatida paydo bo'ldi. Shuni tan olish kerakki, deyarli hech bir mutafakkir yuz foiz ekzistensialist bo'lmagan. Ushbu tushunchaga eng yaqin bo'lgan Sartr edi, u "Ekzistensializm - gumanizm" nomli asarida barcha bilimlarni birlashtirishga harakat qildi. Oltmishinchi yillarning oxirida odamlar maxsus davrni boshdan kechirdilar. Inson falsafaning asosiy ob'ekti sifatida qaraldi, ammo zamonaviy tarixiy yo'lni aks ettirish uchun yangi yo'nalish zarur bo'lib, u Evropaning urushlardan keyin boshidan kechirgan, hissiy inqirozga uchragan vaziyatni aks ettirishi mumkin edi. Bu ehtiyoj harbiy, iqtisodiy, siyosiy va axloqiy tanazzul oqibatlarini tajribasidan kelib chiqqan. Ekzistensialist - bu tarixiy falokatlarning oqibatlarini o'zida aks ettiradigan va ularni yo'q qilishda o'z o'rnini qidiradigan odam. Evropada ekzistensializm o'zini falsafa sifatida mustahkam o'rnashtirdi va moda uslubining o'ziga xos yo'nalishi edi. Odamlarning bu pozitsiyasi irratsionalizm tarafdorlari orasida edi. Oltmishinchi yillarning oxirida odamlar maxsus davrni boshdan kechirdilar. Inson falsafaning asosiy ob'ekti sifatida qaraldi, ammo zamonaviy tarixiy yo'lni aks ettirish uchun yangi yo'nalish zarur bo'lib, u Yevropaning urushlardan keyin boshidan kechirgan, hissiy inqirozga uchragan vaziyatni aks ettirishi mumkin edi. Bu ehtiyoj harbiy, iqtisodiy, siyosiy va axloqiy tanazzul oqibatlarini tajribasidan kelib chiqqan. Ekzistensialist - bu tarixiy falokatlarning oqibatlarini o'zida aks ettiradigan va ularni yo'q qilishda o'z o'rnini qidiradigan odam. Evropada ekzistensializm o'zini falsafa sifatida mustahkam o'rnashtirdi va moda uslubining o'ziga xos yo'nalishi edi. Odamlarning bu pozitsiyasi irratsionalizm tarafdorlari orasida edi. Ekzistensialist faylasuflar o'zlarining ta'limotlarini Kierkegor va Nitsshe bilan bog'lashgan. Nazariya liberallar inqirozi muammolarini aks ettiradi, ular texnik taraqqiyotning eng yuqori cho'qqilariga tayanadi, lekin inson hayotining tushunarsizligi va tartibsizligini so'zlar bilan ochib berolmaydilar. Bu hissiy tuyg'ularni doimiy ravishda engib o'tishni o'z ichiga oladi: umidsizlik va umidsizlik hissi. Ekzistensializm falsafasining mohiyati aksincha reaksiyada namoyon bo'ladigan

ratsionalizmga nisbatan shunday munosabatdir. Ushbu tendentsiyaning asoschilari va izdoshlari dunyoni ob'ektiv va sub'ektiv tomonlarga bo'lish haqida bahslashdilar. Hayotning barcha ko'rinishlari ob'ekt sifatida qaraladi. Ekzistensialist - hamma narsani ob'ektiv va sub'ektiv fikrning birligi asosida ko'rib chiqadigan shaxs. Asosiy g'oya: inson o'zi bu dunyoda bo'lishga qaror qilgan. Ekzistensializm falsafasi erkinlik muammosini shakllantirish va hal qilishga alohida o'rin ajratadi. Ular buni million imkoniyatdan insonning aniq tanlovi deb bilishadi. Ob'ektlar va hayvonlar erkinlikka ega emaslar, chunki ular dastlab mohiyatga ega. Uni o'rganish va uning mavjudligining ma'nosini anglash uchun insonga butun hayot beriladi. Shuning uchun, aql-idrokli shaxs har bir qilgan ishi uchun javobgardir va ba'zi bir holatlarga ishora qilib, shunchaki xato qila olmaydi. Ekzistensialist faylasuflar insonni doimiy rivojlanib boruvchi loyiha deb bilishadi, buning uchun erkinlik - bu shaxs va jamiyatning ajralib chiqish tuyg'usi. Konsepsiya "tanlov erkinligi" nuqtai nazaridan talqin etiladi, ammo "ruh erkinligi" emas. Bu har bir tirik odamning daxlsiz huquqidir. Ammo kamida bir marta tanlagan odamlar yangi tuyg'uga duch kelishadi - qarorining to'g'riligi uchun tashvish. Ushbu shafqatsiz doira odamni so'nggi borguncha ta'qib qiladi - uning mohiyatiga erishadi. Turli xil ta'limotlar mavjudlik falsafasida muayyan izlarni qoldirishiga qaramay, muhokama qilinayotgan oqimning har bir vakiliga xos bo'lgan bir qator belgilar mavjud:

- Bilimning dastlabki boshlang'ich chizig'i - bu shaxsning harakatlarini tahlil qilishning doimiy jarayoni. Faqat borliq inson haqida hamma narsani aytib berishi mumkin. Ta'lim umumiy kontseptsiyaga emas, balki konkretlashtirilgan inson shaxsiyatini tahlil qilishga asoslangan. Faqat odamlar o'zlarining ongli mavjudligini tahlil qilishlari mumkin va buni doimiy ravishda qilishlari kerak. Xaydegger, ayniqsa, buni talab qildi.

- Insonga noyob haqiqatda yashash nasib etdi, deb ta'kidlagan Sartr o'z asarlarida. Uning so'zlariga ko'ra, boshqa biron bir jonzotning o'xshash dunyosi yo'q. Uning mulohazalariga asoslanib, har bir insonning borligi diqqat, tushuncha va idrok etishga loyiq degan xulosaga kelishimiz mumkin. Uning o'ziga xosligi doimiy tahlilga muhtoj.

- Ekzistensialist yozuvchilar o'z asarlarida har doim mohiyatdan oldingi oddiy hayot jarayonini tasvirlab berishgan. Masalan, Kamyu yashash qobiliyati eng muhim qadriyat deb ta'kidlagan. Inson tanasi o'sish va rivojlanish jarayonida Yerdagi mavjudligining ma'nosini tushunadi va faqat oxirida u asl mohiyatni ang'lay oladi. Bundan tashqari, bu yo'l har bir inson uchun individualdir. Eng yuqori yaxshilikka erishishning maqsadlari va usullari ham turlicha.

- Sartrning fikriga ko'ra, tirik inson organizmi mavjudligiga hech qanday sabab yo'q. "U o'zi uchun, uning tanlovi va hayoti uchun sababdir" ekzistensial faylasuflar efirga uzatdilar. Bayonotning falsafaning boshqa yo'nalishlari g'oyalaridan farqi shundaki, insoniyat taraqqiyotining har bir hayot bosqichi qanday o'tishi o'ziga bog'liqdir. Mohiyatning sifati uning asosiy maqsadga erishish yo'lida amalga oshiradigan harakatlariga ham bog'liq bo'ladi.

- Aql bilan ta'minlangan inson tanasining mavjudligi soddaligida. Sirli narsa yo'q, chunki tabiiy boyliklar inson hayoti qanday o'tishini, qaysi qonun va qoidalarga amal qilishini va qaysilarining bajarilmasligini aniqlay olmaydi.

- Inson mustaqil ravishda o'z hayotini ma'no bilan to'ldirishi kerak. U atrofidagi dunyo haqidagi tasavvurini tanlay oladi, uni o'z g'oyalari bilan to'ldiradi va ularni haqiqatga aylantiradi. U xohlagan narsani qila oladi. U qanday mohiyatga ega bo'lishi shaxsiy tanloviga bog'liq. Shuningdek, mavjudotni tasarruf etish butunlay aqlli kishining qo'lida.

Ekzistensializm falsafasining asosiy tushunchalari borliqning o'zi, ya'ni borliq va borliq tushunchasiga ko'prik sifatida qaraladi va biz birinchi navbatda inson haqida gapirayotganimiz sababli, hayot tushunchasi bu falsafa bilan chambarchas bog'liq. Agar mohiyatni muayyan mavzularni o'rgangan bir necha falsafiy tushunchalar majmuini birlashtirishga urinish deb atash mumkin bo'lsa, ekzistensializm u aql va insonning o'z borlig'iga bo'lgan tajribasi, xabardorligi, munosabati, uning mezonlari, sabablari, mohiyatida yotadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Xosilmurodov Islom Xamitolim o'g'li, Sultonaliyeva Gulshona Sherzod qizi. "Mantiq ilmini o'rganishning ahamiyati". Zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning ustuvor yo'nalishlari, ijtimoiy va pedagogik-psixologik asoslari. 2022 yil. 250-bet.

2. Xosilmurodov Islom Xamitolim o'g'li, O'zbekistonda bag'rikenglik va millatlararo totuvlik g'oyalarining ijtimoiy hayotdagi ahamiyati. Jamiyat va innovatsiyalar. 2021 yil 10b.

3. Xosilmurodov Islom Xamitolim o'g'li, Sultonaliyeva Gulshona Sherzod qizi. "Tafakkur uslubining falsafiy-metodologik tahlili". "Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dalzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar" Ilmiy-amaliy konferensiya 2022 yil. –B.549-552.

4. Xosilmurodov I.X. Informatsion globalashuv sharoitida raqamli iqtisodiyotning xususiyatlari va ijtimoiy-falsafiy ahamiyati. "Kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari" xalqaro-ilmiy texnik konferensiya. 2022 yil. 61-64b.

5. Islom Xosilmurodov Falsafiy tafakkur uslubining ijtimoiy-falsafiy ahamiyati. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. 2022 yil noyabr. 982-990b.

6. Xosilmurodov Islom, Kalandarov Mexroj Abu Nasr Farobiy Falsafasida axloq masalasi. Pedagog respublika ilmiy jurnali. 2023.04.15. 434-437b

7. Islam Hasilmurodov. SOCIO-PHILOSOPHICAL IMPORTANCE OF THE SCIENTIFIC WAY OF THINKING. WEB OF SCIENTIST: INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH JOURNAL. 2022. Noyabr. 138-147b.

8. X.Норбеков.Методики анализа и оценка взаимный преимуществ предприятия. PERIODICA, Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities. 2022 yil 20-sentyabr

9. Хурсандмурод Норбеков, Нодира Туйчиева Формирование, конкурентных преимуществ компании. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar. Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman (2022-yil 13-14-may)

10. Furqatov S., Toshboyev A. AMIR TEMURNING MAMLAKAT OBODONCHILIGI BORASIDAGI FAOLIYATI HAQIDA //Журнал истории и общества. – 2021. – №. 2.

11. Bazarboevich R. K., Kumakovich T. A. Toponym and Ethnonyms of the Emirate of Bukhara in the Late Xix and Early Xx Centuries //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 136-142.

12. Kumakovich T. A. et al. “RAQAMLI UNIVERSITET” TARAQQIYOT OMILI SIFATIDA //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 196-199.